

Ніна Федорівна Федорова,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу
моніторингу обдарованості дітей та молоді
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.013.8:001.895

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Автор статті вважає, що для підвищення якості освіти та виховання учнів одного з суб'єктів середнього освіти – вчителя – необхідно постійне самоудосконалення, саморозвиток і самоосвіта. Тільки в цьому випадку можна стверджувати, що українське суспільство буде мати в майбутньому компетентного спеціаліста, конкурентного на ринку праці не тільки в Україні, а й за її межами.

Ключевые слова: інновації, середня освіта, компетентності, суспільство.

The author of this article considers that to improve the quality of education and training of pupils a teacher as a subject of secondary education needs the continuous self-improvement, self-development, and self-education. Just under such conditions we can state that Ukrainian society will in future have a competent specialist who will be competitive not only in the labour market of Ukraine but also abroad.

Key words: innovations, secondary education, competences, society.

Освіта в цілому і середня зокрема, є дзеркалом будь-якого суспільства. Реформи, що здійснюються у ньому відображаються на освіті. Одним із основних учасників освітніх перетворень є вчитель, який використовує як зовнішні (запозичені або адаптовані), так і власні інновації. А. Дистервег сказав: «Учитель для школи – це те ж, що сонце для світу. Він джерело сили, що надає рух машині. Остання заіржавіє у мертвому заціпенінні, якщо він не зуміє вдихнути в неї життя» [7]. Й. Песталоцці сказав: «...учитель стає на місце кращих батька і матері. Він підхоплює з їхніх рук нитку виховання в тому місці, де вони вже не в змозі продовжувати. Така людина здатна піднести вище духовний рівень цілого села, розвинути в молоді сили і здібності, підвести її до нового способу думання та дій»; а О. Сухомлинський так висловився про вчителя: «Учитель творить Людину... Знай, що велике щастя вчителя – бачити тебе таким, яким він створив тебе, як власний дім» [там само]. І. Франко зазначав: «...учительство...велике діло любові, терпеливості та абнегації (самозречення)» [там само]. А. Малишко написав про вчителя такі рядки

Знов щебече юнь і цвіте трава,
Пізнаю тебе в постаті несхилій.
Вчителька моя, зоре світова,
Раднице моя
На Вкраїні милій!

З учителем пов'язано застосування педагогічних технологій у професійній діяльності, а часто – інноваційних. Педагогічна діяльність – найдавніша діяльність людини. Цією благородною працею вона займалась ще до появи писемності та навчальних закладів. У різні часи розвитку суспільства освіта віддзеркалювала свою епоху. Інноваційні технології виникають на ґрунті протиріч між професійною підготовкою та індивідуально-творчим характером педагогічної діяльності, масштабністю практичних завдань, що розв'язуються вчителем та недостатнім рівнем його практичної компетентності, вмінням оперативно реагувати на зміни у суспільстві й не тільки. Кожний період розвитку суспільства визначено соціально-політичними подіями. Для нього характерні певні умови, що потребують змін в усіх сферах життя, а також у педагогіці.

Зміни базуються на втіленні нового, не існуючого або існуючого в іншій діалектичній формі. Єдність та боротьба протиріч примушують суспільство модернізувати, поновлювати, змінювати хід процесів. Це нове називаємо новацією або інновацією, що властиво кожному історичному етапу розвитку нашої країни. У середині 1980-х рр. спочатку журналісти, а потім і професіонали почали активно застосовувати у педагогічній діяльності поняття «інновації» з метою позначення процесів перебудови вітчизняної педагогічної системи, що розпочалася.

В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» С. Гончаренка зроблено таке визначення цього поняття «істотний елемент розвитку освіти. Виражається в тенденції нагромадження та видозміни різноманітних ініціатив і нововведень в освітньому просторі, що у комплексі призводять до більш чи менш глобальних змін у сфері освіти і трансформації її змісту та якості. Ініціативи виникають під час природної еволюції сфери освіти, в пошуку більш перспективних форм і засобів педагогічної діяльності, апробації нових методик та прийомів навчання і виховання» [1]. А. Ярмаченко у «Педагогічному словнику» дає таке означення «інновації – це термін, який спочатку використовувався у лінгвістиці, як новоутворення у мові, переважно в галузі морфології, що виникло в українській мові на пізнішому етапі її розвитку. Сьогодні використання цього поняття дуже поширилося, особливо в галузі освітньої педагогіки. До інновацій належать різні нововведення в діяльності навчально-виховних закладів у здійсненні навчально-виховного процесу» [4]. В. Золотогоров так обґрунтував поняття «інновації (від італ. *innovazione* – новизна, нововведення) – це нові форми організації професійної діяльності, нові види технологій, що охоплюють не лише окремі установи та організації, а й різні сфери» [3].

Інновації є стимулюючою функцією розвитку суспільства, навчання і виховання, що містять довготривалий стратегічний характер. Загальний характер інновацій потребує вивчення суб'єктів інновацій від однієї особистості до суспільства в цілому, від людини, що формує інновації у своїй власній діяльності, до суспільного їх відтворення загалом.

Одним із важливих аспектів дослідження виступає людина – суб'єкт інновації. Особистість завжди перебуває між потягом формувати інновації, змінювати та вдосконалювати власні професійну діяльність, відношення тощо і страхом перед інноваціями, а також їх деструктивними наслідками.

Інновації, на думку О. Ахизера, сутнісно відрізняються одна від одної за масштабами і спрямованістю на об'єкт навчання і виховання, а також в різних соціальних процесах. Залежно від досвіду, суб'єкт більшою або меншою мірою наділений здібностями прогнозувати події. Такий прогноз перетворює його внутрішній стан невпевненості очікуваним наступом подій та змінює стан готовності до будь-яких випадковостей.

Інновація виникає в результаті дослідницької діяльності особистості в тій чи іншій галузі, що стали проблематичними, викликають внутрішню напругу потребу незвичайності, новизну, примушує думати та діяти, відповідати на них власними інноваціями. Ці явища можуть виникати не лише в оточуючому середовищі, а й в самій людині, сфері її цінностей та потреб.

Сьогоднішні зміни проникають в усі сфери суспільної діяльності та життя, а також в освіту. Говорячи про світову кризу в освіті, інновації вважають більш ефективним засобом виходу з цієї кризи.

Основним виконавцем таких змін є вчитель. Його професійна діяльність, що супроводжується

використанням педагогічних інноваційних технологій, є новаторською, тобто компонентом перетворення суспільства.

Так, К. Ушинський висловлювався про те, що не можна перейняти досвід, а можна перейняти лише ідею, а М. Пирогов влучно висловив власну думку: де є домінуючим дух науки, там твориться велике і малими коштами.

Поняття «педагогічна інновація» розуміють як зміни, спрямовані на покращення та розвиток навчання і виховання молодого покоління. Освіта завжди спрямована на зміни, однак лише в наш час вони стали масовим явищем.

Сьогодні постать вчителя у нашому суспільстві виходить за межі, визначені 10–15 років тому. Це вже не той талановитий вчитель і, разом з тим, мало критичний виконавець програм.

Сучасні соціально-педагогічні пріоритети, ствердження нових педагогічних парадигм, загострення суперечностей між професійною підготовкою та індивідуально-творчим характером педагогічної діяльності, масштабністю практичних завдань, що розв'язує вчитель та недостатнім рівнем його професійної компетентності, вмінням оперативно реагувати на зміни, які відбуваються в суспільстві й системі освіти, – усе це вимагає значного підвищення професіоналізму, розвитку його творчого потенціалу, особистісних та професійних якостей у відповідності з досягнутим рівнем розвитку науки, культури, економіки, соціальної сфери та виробництва, загальної культури тощо. Передумовою підготовки такого вчителя постає його прагнення до постійного особистісного розвитку та професійного зростання.

Освіта – складова суспільства, вчитель – член її структури і, як інші особистості, не має імунітету до інновацій, але не позбавлений окремих традицій, консерватизму. Соціологи вважають, що особистість за природою схильна до змін, інші думають, що переважно вона орієнтується на існуюче, невідоме і, а меншою мірою – на нове, поки що неперевірене. Насправді, особистість схильна до нового, змін. Тому в суспільстві, як в об'єднанні, вживаються традиції та інновації.

Інноваційні механізми розвитку освіти містять [2; 6]:

- *створення творчої атмосфери* в освітніх закладах різних типів і власності та сприяння зацікавленню до інновацій;
- *створення соціокультурних та матеріальних (економічних) умов для прийняття та функціонування різних інновацій;*
- *ініціювання пошукових освітніх систем і механізмів їх всебічної підтримки;*
- *інтеграцію перспективних нововведень та продуктивних проектів у реально дієві освітні системи та втілення накопичених інновацій у режим пошукових та експериментальних освітніх систем.*

Інноваційні процеси можна виділити в окремі цикли розвитку.

Перший цикл – становлення Для нього характерні осмислення та переоцінювання досвіду, пошук нових ідей, виникнення та поширення у педагогічному, батьківському та управлінському середовищі нового розуміння цінностей освіти, створення початкових проектів і моделювання експериментальних систем.

Другий цикл – активне формування, що містить цілеспрямоване практичне моделювання освітніх проектів, прийняття та підтримку цінностей нового мислення та досвіду, розвиток нових культурних середовищ освіти, створення нових суспільств, орієнтованих на спільний розвиток освіти.

Третій цикл – трансформування. Він містить нормативне забезпечення інноваційних форм діяльності, їх всезагальне поширення та використання у тому чи іншому вигляді. Системні зміни в освітньому просторі, виявлення готовності вчителів і керівників брати участь у реалізації нового та, як результат, початок нового циклу осмислення та переоцінки отриманого досвіду.

Сьогодні більшість педагогічних колективів працює в інноваційному режимі. Головними напрямками розвитку цих процесів є:

- розроблення нових цілей змісту освіти;
- пошук форм, методів і засобів фронтальної освітньої діяльності;
- окреслення способів та визначення умов забезпечення особистісно орієнтованого, пошукового та дослідницького підходів до учнів.

На нашу думку, для вчителя перспективним створенням ефективних педагогічних інноваційних технологій навчання і виховання є інтеграція досліджень у цьому напрямі. Розробка ефективних технологій виховання за різними напрямками (моральним, розумовим, трудовим, художнім тощо).

Учитель сьогодні має свободу вибору діяльності. Йому відкрита дорога до творчості. Разом з тим, значна частина вчителів у новій ситуації не володіє науково-практичними основами педагогічної творчості, не може обрати необхідне з маси освітніх послуг, не ознайомлена з технологією підготовки (конструювання, проектування) навчального матеріалу та навчально-виховного процесу.

Педагогіка ХХ століття не мала потреби у технологіях та технологах: практики отримували від учених готове науково-методичне забезпечення (єдині навчальні програми, плани, підручники, посібники, наукові доробки), а вчителі були змушені використовувати їх у власній професійній діяльності. Результати творчого пошуку зводились до простих педагогічних прийомів. Навантаження вчителів постійно збільшувалось, а ефективність підготовчої та навчальної діяльності – зменшувалась.

Сьогодні увага вчених та практиків спрямована на розробку інноваційних технологій навчання і виховання, на їх ефективність. Однак підготовка педагогічних кадрів до використання інноваційних технологій навчання є ще недостатньою. Низька ефективність підготовчої діяльності вчителя заважає вдосконаленню змісту освіти.

Навчання вчителів пов'язано з підвищенням їх професійної майстерності, тому повинно охоплювати педагогічну діяльність в цілому, що забезпечує:

- 1) підготовку до навчально-виховного процесу та його конкретне проектування;
- 2) упровадження та реалізацію цих проектів у навчально-виховний процес;
- 3) оцінювання результатів та ефективності педагогічної діяльності.

Отже, можемо спроектувати структуру інноваційної професійної діяльності вчителя (табл. 1).

Таблиця 1

Структура інноваційної професійної діяльності вчителя

Таким чином, інноваційна діяльність вчителя виявляється в соціальній зумовленості, її зв'язку зі соціальними цінностями, ролями, нормами, культурою та безмежною мережею інформаційних технологій. Діяльність вчителя знаходить відображення у певних аспектах зумовленості суб'єкта щодо психічного образу минулого досвіду, потреб, установок, емоцій, цілей і мотивів, що визначають спрямованість професійної педагогічної діяльності.

Використані літературні джерела

1. *Гончаренко С. У.* Педагогічний енциклопедичний словник. [текст] / С. У. Гончаренко. – Вид. 2-ге, допов. і перероб. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – С. 195.

2. *Дьяченко В. К.* Диалоги об образовании [текст] / В. К. Дьяченко. – М. : Школьные технологии, 2001. – № 4.

3. *Золотогоров В. Г.* Энциклопедический словарь по экономике [текст] / В. Г. Золотогоров. – Минск : Полымя, 1997. – 571 с.

4. Педагогічний словник [текст] / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. – Київ : Педагогічна думка, 2001. – С. 225.

5. *Крсте Ангеловски.* Учителя и инновации [текст] / Крсте Ангеловски. – М. : Просвещение, 1991.

6. *Підласий І. П.* Педагогічні інновації [текст] / І. П. Підласий, А. І. Підласий // Рідна школа. – 1998. – № 12.

7. Педагогіка: Хрестоматія [текст] / уклад: А. І. Кузьминський, В. Л. Омолянко. – Вид. 2-ге, стер. – Київ : Знання-Прогрес, 2006. – 700 с. – (Серія: «Навчально-методичний комплекс з педагогіки»).

